

A m. kir. nagyváradai 41. népfelkelő zászlóalj vázlatos története.

Írta: Dr. Christian Kálmán v. m. kir. npf. százados.

A mozgósítás megtörténte után a m. kir. nagyváradai 4. népfelkelő gyalogezred 1914 július 29-én alakult meg Obrincsák István honvédelezredes ezredparancsnoksága alatt; — az első zászlóalj parancsnokságával Popelka Rudolf cs. és kir. 101. gyalogezredbeli őrnagy bízott meg.

A megalakulás és eskütétel után az ezreddel augusztus 8-án indult el az 1/4. zászlóalj és Aradon, Temesváron keresztül Fehértemplomon vagónirozott ki, hogy Básiás vasúti állomástól ómoldováig terjedő Duna vonalon tábori szolgálatot teljesítsen s ahol augusztus 18-án Ferenc József Őfelsége születésnapján kapta a 3. század az első nagyobb tüzéségi tüzet.

A határmenti szolgálatot a zászlóalj, szeptember 28-án indulva a Szerémségbe s ott a Száván Jaraknál átkelve Pricinovic községnek Sabác felőli

részén a rajvonalbéli szolgálattal cserélte fel, ahol átesett a tűzkeresztségen és ahol első hősihalottja egy csabai fiú: Zvaratkó György volt.

Egy hónapi állóharc után a zászlóalj a tábori ezred keretében Dobanovci községben pihenőre tért, amikor már Ambrózius közös hadserebeli ezredes volt az ezredparancsnok.

November 18-án a Jakovó mocsaras részén beásott szerbeket a zászlóalj megadásra kényszerítette, amely azonban 29 sebesültet, közte Rácz András tartalékos hadnagyot kívánta áldozatul. November 22-én Kupinovánál a Száván újból átkelve, az ezred keretében a zászlóalj esős időben és térdigérő sárban Obrenovácon, Ubon, — amely zsúfolásig tele volt sebesültekkel, — Lajkovácon, Lazarovácon keresztül Árnej óvóra menetelt, a visszavonuló szerbeket követve s a Vishóhén azokkal harcra keveredett, aminek során a 4. század egy szakasza Benesch Béla népf. hadnaggal a szerbek fogságába került.

December első napjaiban, bár a legjobb hírek keringtek, nevezetesen Kragujevac feladásáról és Belgrád bevételéről beszéltek, mindamelllett a szerbek december 6-án már erősen támadtak, amelynek folytán a zászlóaljnak nagyon sok sebesültje volt, 9-én pedig a visszavonulás Belgrád felé meg is kezdődött, Stepolováson, Meljákon és Leskovácon keresztül menve, a zlj. fedezte a visszavonulást, amelyben különösen a Halász Sándor népf. hdgy. 3. százada a legtovább állott ellent, azonban ő súlyos sebbel, *míg* Faragó népf. hadnagy teljes idegkimerültséggel a szerbek fogságába jutottak. A rend december 13-án teljesen felbomlott s a katonaság nagyrésze szétszéledve, sőt fegyver nélkül vonult Belgrád felé. Ekkor mutatta meg Popelka őrnagy, hogy a sok veszteséget szenvedett s az élelmezés hiánya folytán elgyötört zászlóalja mit ér, amennyiben zászlóalját kézben tartva, lépérlépésre harcban vonult vissza és az utolsók között volt, aki Belgrádból — már csak a vasúti hídon kelhetve át, — Zimonyba vonult vissza, ahol zászlóaljának töredékével a Száva partján állást foglalt; a tisztek közül a két fogságba jutottn kívül egy megsebesült, egy pedig megbetegedett, míg a többi fegyelmezetten, a zászlóaljparancsnokkal mindvégig kitartott.

Felsőbb parancs folytán a két zászlóaljra apadt ezred — közte az 1/4. népf. zászlóalj — Zimonyban maradt és a Cigányszigettel szemben, a Száva töltést szállta meg, ahol bár felváltásokkal, nagyon terhes szolgálatot teljesített, mert a szerbek állandóan nyugtalanították a töltésbe beásott csapatokat, miközben a vasúti hidat minden pillérénél felrobbantották és a kis Cigányszigetet elfoglalták, onnan kellemetlenkedve 1915. év elején és a tavaszi hónapokban.

Az 1915 május 25-én történt olasz hadüzenet folytán új csoportosítások történvén, annak következtében a zászlóalj kivált a 4. népfölkelő gyalogezred kötelékéből es a III/1., H/3., 1/6. és 1/12. népfölkelő zászlóaljakkal az újonnan alakított 19. népfölkelő hegyidandár kötelékébe osztatott be, amelynek parancsnoka: Drennig cs. és kir. ezredes, míg vezérkari főnöke Marschal százados lett; — ezen alakulat Indián, Rumán és Vinkovcén keresztül Hor-

vátorszáiban Gimja környékén, a Száva közelében július 7-én helyezkedett el, ahol a hegyi harcokhoz szükséges lovakkal és bosnyák lóvezetőkkel szereltetett fel.

A zászlóalj azonban még a megfelelő hegyi kiképzésben sem részesülvén, amikor váratlan és meglepő parancs folytán július 22-én bevagóniroztattak és Bosznabrodon, Zágrábon, Laibachon keresztül átrohanva, St. Dánielen vagóniroztak ki és rögtön erőltetett menetben Táboron, Lipán, Temnicán és Opachiasélán átmenve, a Valona völgybe, a második Isonzó-i csatába kerültek — azonban már csak tartalék gyanánt.

A harc csendesedtével július 29-én a zászlóalj a cs. és kir. 61. hadosztály és 7. hadtest kötelékében a Doberdó-i tó feletti Debelli vrhön helyezkedett el, a Monte Cosich tengerfelőli baloldalán, ahol ekkor még állások egyáltalában nem voltak. Fedezékül csak a Karsztos szikladarabok szolgáltak, úgyhogy a második Isonzó-i csata utáni látszólagos csendet az alföldi magyar fiúk a sziklákba nehezen vájt fedezékek készítésére használták fel, amelyből derekasán kivették a részüket, bár a kolera a zászlóalj embereit is kezdte.

Augusztus 10-én a 85. Coterá az olaszok betörést kíséreltek meg, amelyet a dandár, közte az 1/4. zászlóalj 2. és 3. százada dr. Szojka Ernő és Engel Jenő tartalékos-, illetve népfőlkelő főhadnagyk parancsnoksága alatt véresen vertek vissza, s elfogtak kb. 100 olaszt. Dandárunk vesztesége 65 halott és kb. 400 sebesült, — az utóbbiak között Engel Jenő hadnagy is.

Az erős olasz tüzérségi tűz folytán a csapatok sokat szenvedtek. A nehéz napok mégis csak október közepén kezdődtek, amikor a 3. és 4. Isonzó-i csaták, — amelyben október 21-én a brigadéros: Drennig ezredes is a 85. magaslat elleni ellentámadás során elesett, — a zászlóaljtól is nagy áldozatot követelt. Különösen a Monte Cosich alatti 1. százada szenvedett sokat. A zászlóalj a Debelli Vrh-ön megszakítás nélkül november 21-ig maradt, amikor Brestovicára pihenőbe jutott, amely pihenését egy-egy riadó kellemetlenül zavarta meg.

1916 január 7-én az új brigadéros: Kisjolsvai Szabó Zoltán huszárezredes parancsa folytán a zászlóalj újból a Debelli Vrh-re került.

Február 12-én az olaszok Brestovicát, ahol a dandártörzs állomásozott, hajóágyúkból lőtték, sok veszteséget okozván s közte egy pihenő géppuskaosztágot majdnem teljesen elpusztítván.

A zászlóalj február 24-én állást változtatott és a legveszélyesebb 121. Coterá került, ahol azonban a legénység nagyrésze a már részben kiépült kavernákban nyert elhelyezést; — itt esett el a zászlóalj arany vitézségi érmes őrmestere: Dán Grácián, akiért az állások előtti terepre maga Popelka alezredes, zászlóaljparancsnok ment ki, hogy az elesett kiváló katonáját méltó módon eltemettethesse.

Két hónapig állott ezen a részen a zászlóalj kitartással helyt, mígnem április végén Mikolin keresztül Vermegliano és Redipuglia feletti még rosszabb helyre nem került, ahol nappal jóformán még mozdulni sem lehetett.

Június elején a 61. hadosztály, így közte a dandár és 1/4. népf. zászlóalj kilépett a 7. hadtest kötelékéből és a Hétfensíkon megindult offenzíva során előrenyomuló Köves hadseregbe osztatott be. A megtett útvonal bővelkedett szépségben, Vojnicán, Komenen, Reifenbergen keresztül menve Priwacinán bevagónírozva, Laibachon, Villachon, majd a Tiroli havasok alján, a gyönyörű erődvonallal központján: Francensfestén, Bózenen és Trienten keresztül Sugana völgy bejáratáig Perginére vitt a hadosztály és zászlóalj útja; — közelben volt a gyönyörű fekvésű Calceranica és Caldonazzo és az erről elnevezett tó, mentén csodaszép villákkal. A négynapos fáradságot ki sem pihenve, — a Brussilow orosz áttörés folytán, — június 11-én Lawisban újból bevagónírozott a zászlóalj és ismét festői úton, Bozen, Innsbruck, Salzburg, Line, St. Polten érintésével Bécsen keresztül vitt az út, ahonnan azután Morvaországban, majd Krakkón, Przemyslen és Lembergen keresztül a galíciai határállomáson, Stojanovban június 15-én vagónírozott ki. Néhány kilométernyi út után a Volhinia-i orosz területre lépett a zászlóalj és Druskopolon, Cegovon, Skobielkán keresztül az ekkor csak huszárjárőrök által biztosított visszavonulási vonalon még az éj folyamán ütközetbe került az egész 19. dandár, megállítván az orosz gőzhengert. Az első összecsapásnál a II/3. zászlóalj majdnem egészen elpusztult, míg az 1/4. zászlóaljból a tisztek közül öten, a legénységből kb. 100-an sebesültek meg, köztük volt Tóth István népf. hadnagy, nagyszalontai szolgabíró is. A további napok a Guruchownál és azontúli mocsaras területen szintén állandó harcokban bővelkedtek, amikor Popelka alezredes mellett, aki mindig az élen járt, elesett segéd-tisztje: Hamvassy Tihámér népf. főhadnagy és tisztilegénye, akiket csak napok múlva lehetett eltemetni. A zászlóalj már nagyon megvolt tépázva, amikor a majdnem két éven keresztül parancsnokát: Popelka alezredest június 21-én a m. kir. 29. népf. gyalogezred parancsnokává nevezték ki. Ott azonban pár nap múlva az ismert haláltmegvető magatartása folytán orosz fogságba jutott, ahonnan 1917-ben hazaszökött és egy közös ezred élén a francia fronton olyan fegyvertényt vitt véghez, hogy a legnagyobb német kitüntetést, a Pour le Merite-t érdemelte ki.

Az ezt követő és július 16-ika közötti változó harcokban, amelyekben a csapatok is állandóan változtatták a helyeiket a Kol. Sofiewka, Kol. Wilhelminowka stb. német telepes helyeken, átfutó zászlóaljparancsnokok parancsnoksága alatt, a zászlóalj nagyrésze elpusztult s csak az állandó pótlásokkal lehetett a keretet fenntartani. Elesett a régi legénység, a legjobb altisztek és tisztek egész sora, köztük Friedmann Miksa és Molnár Lipót századparancsnokok, valamint Pejov Lajos géppuskásparancsnok, úgyhogy a két év előtt Nagyváradról elindult tisztek közül már csak dr. Szojka Ernő és Erdélyi Zoltán főhadnagy, századparancsnokok és dr. Christian Kálmán főhadnagy, előbb szakaszzparancsnok s ekkor már sebesülése folytán a gazdasági hivatal főnöke voltak a zászlóaljnál. A június 16-iki orosz átkaroló támadás során a raj vonalban lévő zászlóaljtöredék, a néhány ember kivételével és a 61., valamint egy közös hadosztállyal együttesen az oroszok fogságába került.

A felőrölt hadosztály, melynek jóformán csak a trénje maradt meg, a harcokból kivonatván, — a galíciai Bele város környékén került pihenőbe s a 19. dandárparancsnokság és az 1/4. zászlóalj pedig Rusinban helyeztetett el, ahol megkezdődött a csapatok retablírozása, elsőnek kapván az 1/4. zlj. parancsnokául Viola Jenő cs. és kir. 86. gyalogezredbeli őrnagyot, — fiatal éveiben volt 101-es tisztet — aki mint magyar ember, szeretetreméltó, de mindamellet katonás viselkedésével egyszerre megszerettette magát a tisztekekkel, valamint a békési és bihari legénységgel. Augusztus 4-én Belben bevagónírozva, Lemberg, Chyrow érintésével s a Kárpátokon átkelve, Mezőlaborcon, Debrecenen, Nagyváradon, Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Gyergyón keresztül Csíkszeredára vitte a 61. hadosztályt a vonat, ahova a zászlóalj augusztus 7-én érkezett meg. őfelsége augusztus 18-iki születésnapján a Csíkszeredán elhelyezett 19. dandár a polgársággal együttesen fényes ünnepi ebédet rendezett. Augusztus 27-én éjfél előtt váratlanul ért bennünket az oláh betörés.

A zászlóalj Viola Jenő őrnagy parancsnoksága alatt az oláhok elől csak lassan, lépésről-lépésre hátrált Csíkszeredán keresztül a Hargitta lábáig, ahol szeptember 9-ig tartott ki s megint egy hét telt el, míg az oláhok a Hargittán keresztül merészeltek jönni s újabb két hét, míg a Küküllő vonaláig előre jöhettek. Ezen visszavonulás alatt a zászlóalj csak Vágásnál szenvedett nagyobb veszteséget, amikor a 3. század nagyrésze odaveszett. A négyhetes visszavonulás és egy heti várakozás után október 6-án megindult az oláh visszavonulás, helyesebben szaladás, úgyhogy október 11-én a gyalog csapatok már a csíki fensíkon, míg a hadosztály lovassága Gyimesen keresztül az oláh határra ért.

Az oláhok a határon túl előre kiépített állásaikban várták a támadást, azonban rövid ideig tudták magukat tartani s így a hadosztály a Tatros völgyétől jobbra és balra szépen haladt előre a nehéz terepen, mignem október 17-én Agasu községnél, ahol a hadosztály tüzérsége lemozdonyozva várta a további parancsot és a 19. dandár trénje volt, biztosítva előlről annak csapataival s oldalt járőreivel, míg a 16. dandár Brusturóságában tartalékban volt, az oláhok egy dandárja az Agasu feletti magas hegyekről betörést intézett, reárontván az országúton a tüzérségre és trénre, amelynek soraiban rengeteg pusztítást végeztek, azonban a 19. dandár ekkori parancsnoka: Berzeviczy huszárezredes, — a nemzeti hadsereg későbbi főparancsnoka — és Viola Jenő őrnagy gyors áttekintéssel és intézkedéssel, az időközben segítségükre jött 16. dandárral, az oláh front egyik legszebb fegyvertényét hajtották végre, amikor a bátran támadó oláh dandárt úgy beszorították a Tatros völgyébe, hogy azt teljesen megsemmisítették, elfogván a dandárparancsnokot 27 tisztjével és kb. 700 emberével, míg a dandár többi része menekülés közben a Tatros melletti országúton, ahol az 1/4. zászlóalj gépfegyverosztaga kaszálta le a menekülő oláhokat s a hegyeken nagyrészt elesett s nagyon kis része tudott elmenekülni. Az előnyomulás mindamellet megakadt, azonban a harcok napirenden voltak a már erős hidegre és hava-

zásra hajló időben, amikor nov. 23-án a Király öfelsége halála híre jött és már másnap IV. Károly királyra a csapatok az esküt le is tették. A királyváltás a szemben álló oláhokat arra készítette, hogy nagy orosz segítséggel erőteljes támadásba menjenek át, azonban a négy-öt sorban való orosz támadás, bár a 19. dandárnak is rengeteg veszteséget okozott, alig 2—3 kilométernyire tudta oláh területen annak zászlóaljait hátrább szorítani, miközben a 8. bajor divízió segítségül jött s az oláhokat, helyesebben az oroszokat végleg megállította.

Ezen harcokban a 19. dandár, közte az 1/4. zászlóalj tisztikara és legénysége nagy részben fogságba került, elesett és megsebesült, az utolsó súlyos sebesült Molnár Kálmán fiatal zászlós, most gyomai járásbíró volt, úgyhogy Karácsonyra a 19. hegyidandár megkapta a felozlatási parancsot s annak zászlóaljai, illetve töredékei a 16. népf. dandárba osztattak be; — ekkor búcsúzott el érzékenyen az 1/4. zászlóalj megmaradt tisztikara és legénysége a vele összeforrott második és egyben utolsó parancsnokától: Viola Jenő őrnagytól, aki a 16. dandár keretében a m. kir. 29. népf. gyalogezred II. zászlóaljának parancsnokságát vette át s aki a háború végéig további szép beosztásokban a fronton teljesített szolgálatot s majd mint a nemzeti hadsereg tábornoka ment nyugdíjba.

A volt nagyváradi 1/4. népf. zászlóalj tisztikara és legénysége közösen büszkén tekinthet vissza a 28 hónapig együtt töltött nehéz, de mégis szép háborús időkre, amely alatt kölcsönösen úgy az egymás iránti, mint az utódok elismerését vívták ki.

A volt nagyváradi 1/4. népf. zászlóalj háborús tisztikara:

I.

A szerb fronton:

Zlj. Törzs:

Popelka	Rudolf	őrnagy.
Dr. Hahn	Dezső	segédorvos.
Eévész Vilmos	segédtsiszt,	népf. hdgy.
Ujj Kálmán	honv. fhdgy.,	gh. főnök.

Századparancsnokok:

Erdélyi Zoltán népf. hdgy.
Dr. Szoika Ernő tart. hdgy.
Joanovits György népf. hdgy.
Halász Sándor népf. hdgy.
Rónai Ákos népf. hdgy.

Szakaszparancsnokok:

Rácz András népf. hdgy.
Dr. Mendelényi Béla népf. hdgy.
Sötér Viktor népf. hdgy.
Dr. Bartha György népf. hdgy.
Dr. Christian Kálmán népf. hdgy.
Szász Arthur népf. hdgy.
Engel Jenő népf. hdgy.

Robiczek Sándor népf. hdgy.
Benesch Béla népf. hdgy.
Kelemen László népf. hdgy.
Faragó László népf. hdgy.
Bartók Ferenc népf. hdgy.
Dr. Kertész Ferenc népf. hdgy.
Baló Endre népf. hdgy.
Solymási Ágost népf. hdgy.

II.

Az olasz és az orosz fronton:

Popelka Rudolf őrnagy.
Révész Vilmos s.-tsiszt, népf. hdgy.
Szántay Béla gp. o. népf. fhdgy.
Dr. Christian Kálmán g. h. f., népf. fhdgy.
Molnár Lipót trénparnok, népf. fhdgy.
Dr. Török Rezső segédorvos.

1-ső század:

Erdélyi Zoltán népf. hdgy.
Tóth István népf. hdgy.
Putnoki Géza hadapród.
Germán Károly hadapród.

2-ik század:

Dr. Szoika Ernő tart. hdgy.
 Radó Henrik népf. hdgy.
 Princz hadapród.
 Dr. Adamich hadapród.
 János Kornél hadapród.

3-ik század:

Sós Ernő népf. hdgy.
 Engel Jenő népf. hdgy.
 Neiwirth Rezső népf. hdgy.
 Hamvassy Tihamér népf. hdgy.
 Mari Sándor hadapród.

4-ik század:

Friedmann Miksa népf. hdgy.
 Nemes Lipót népf. hdgy.
 Mericzky Aladár hadapród.
 Farkas hadapród.

Új tiszték:

Dr. Laczka Sándor s. orvos h.
 Sebestyén Gyula hdgy.
 Mezei Jenő hadapród.
 Weisz Sándor hadapród.
 Sebestyén Rezső hadapród.
 Kengyel Kálmán hadapród.
 Nagy Antal hadapród.
 Szabó Lajos hadapród.
 Kliement Jenő hadapród.
 Simon István hadapród.
 Lehóczky Dezső hdgy.
 Bokor Béla honv. hdgy.
 Pejov Lajos hdgy.
 Rátkay István hdgy.
 Ferencsik István zászlós.
 Röhrig Dániel zászlós.

Hetényi Lajos hdgy.

Pilinszki János zls.
 Sebestyén Rezső zls.
 Dr. Beles Jenő hdgy.
 Wéber József zls.
 Trifunáczy Sándor zls.
 Kutsner István zls.
 Kovács Géza zls.
 Mekis János zls.
 Molnár Kálmán zls.
 Rákos Gyula hadapród.
 Pratscher Győző hadapród.
 Dr. Nagy Dezső hdgy.
 Witt Elemér hdgy.
 báró Jósika Gábor husz. szds.

Dr. Baumerth Géza s. orvos.
 Nagy Kálmán népf. hdgy.
 Wolfarth Nándor honv. százados.
 Felhő Gábor hdgy.
 Dr. Nagyiványi Zoltán hdgy.

1916 július végén történt újalakuláskor:

Viola Jenő őrnagy.
 Dr. Plechl József hadapród, s.-tiszt.
 Dr. Christian Kálmán gh. főnök, hdgy.
 Meyer Ferenc gp. o. par. szds.
 Dr. Ács Nagy István sg. orvos.
 Halász Gyula hdgy.
 Tibor István hdgy.
 Blitz Sándor hdgy.
 Király Sándor hdgy.
 Szathmáry István hdgy.
 Fekécs Géza hadapród.
 Szőke Lajos hadapród.
 Forgács Artúr hadapród.
 Tiroli hdgy.